

Jukka Hankamäki

Erään paradigman ehtookellot

Kirjoittaessani artikkelia ”Tyttöjen kanssa saunan lauteilla – Tirkistysreikiä sukupuolierolla politikoivaan filosofiaan” (niin & näin 4/2004) olin varma, että tekstini herättäisi feministien ja queer-tutkijoiden laulukuorossa vastalauseiden ryöpyn. Niinpä ei olekaan yllätys, että setaveteraanit Pia Livia Hekanaho ja Mikko Tuhkanen kaitsevat minua pitkässä ja vihaisensävyyisessä vastineessaan (niin & näin 2/2005) vaatien juuri sellaisten tieteellisten normien ja korrektiusihanteiden voimistamista, joita olin arvostellut.

Tekstiään tehostaakseen Pia Livia Hekanaho ja Mikko Tuhkanen moittivat minua asiantuntemattomaksi väärinymmärtäjäksi (s. 7) ja vaivautuvat syyttämään minua tutkimuseetiikan laiminlyömisestä (s. 8). *Queer*-teoriaa kritikoivaa ”asiantuntemattomuutta” on esiintynyt viime aikoina huomattavan paljon, ja tutkimuseettisesti arveluttavimpana voikin pitää Hekanahon ja Tuhkanen omaa yritystä kääntää eräät tekstini ajatuskulut ja asiakohdat ”laiskoiksi väärintulkinnoksi” (s. 10).

Minulle on tuottanut iloa Hekanahon ja Tuhkanen toteamus, jonka mukaan olen linjannut filosofian historiaa heidän mielestään ”idiosynkraattisella” tavalla (s. 7). Totta on, että yritin saattaa tiedeyhteisön näkemään eräät seksuaalisuuden filosofiaan liittyvät kysymykset selkeämmin ja johdonmukaisemmin. Sukupuolta ja seksuaalisuutta käsittelevä akateeminen tutkimus on ollut nykypäivään asti feministisen, *queer*-teoreettisen ja postmodernistisen paradigman vanki. Esittämäni kritiikin ohella muotoilin sukupuolisuuden filosofiaa varten ajatusmallin, missä yhteydessä sovelsin Lauri Rauhalan ideaa ihmisen eri eksistenssitasoista. Kun väitin, että sukupuoli on kaksiarvoinen tosiasia, jonka ontologinen perusta on kehollisella ja fenotyypillisellä tasolla, argumenttini ei ollut biologistinen, kuten Hekanaho ja Tuhkanen antoivat ymmärtää (s. 9), vaan eksistenssifenomenologinen. Biologistin argumentti olisi esimerkiksi sellainen, jossa vedottaisiin ihmisen geeneihin, kro-

mosomeihin tai hormoneihin, kun taas oman argumentaationi lähtökohtana on kehollisesti ilmenevä fenotyyppinen sukupuoli. Ongelma on, että *queer*-teoreetikot eivät näytä tuntevan eksistenssifenomenologista tutkimusotetta lainkaan.

Erityisen tyydytyksen minulle suo Hekanahon ja Tuhkanen maininta, että ”asiantuntemattomuudesta huolimatta Hankamäki sattuu osumaan merkittävään ongelmaan tämänhetkisessä sukupuoliteoriassa” (s. 7). Heti perään nämä kyyhkyläiseni allekirjoittavat keskeisen väitteeni sisällön omin sanoin:

”Esitämme, että korkeampien oppilaitosten tenttivaatimuksia hallitseva ja institutionalisoitua tukea parhaiten saava *queer*-tutkimus on tyytynyt kritiikittömästi toistamaan Judith Butlerin nimeen liitettyä teoriasyntheseä, joka perustuu monen filosofisen suuntauksen tarkoitukselliseen väärinlukemiseen.”

He tekivät sen itse! Mutta myöskään ”väärinymmärtäminen” sinänsä ei ole lainkaan paheksuttavaa. Eikö olekin virkistävää, että myös minä olen saattanut ymmärtää asioita paikka paikoin ”väärin”; oikeassa oleviahan tiedeyhteisössä on aina riittänyt.

Vihattuna vaaravyöhykkeellä

Queer-teoreetikoiden suureksi pettymykseksi ihmiset jakautuvat filosofiassani

miehiin tai naisiin. Myös homo- tai heteroseksuaalisuutta voi olla vain, jos on olemassa sukupuoli, johon intentiomme voivat viitata. Malliani voi arvostella teräväpiirteisyydestä, mutta kyseinen vaikutelma saattaa seurata myös vastakainasettelusta, jonka mukaisesti ajatusiani on verrattu *pelkästään queer*-teoreetikoiden omaan mielipiteenmuodotukseen. Se puolestaan on usein ollut sekavaa sekä esittämisen muodoiltaan että ajatuskuluiltaan. Toista kautta saamastani palautteesta päättelen, että näkemykseni ovat vastanneet useimpien filosofien ja arki-ihmisten – niin homojen kuin heteroidenkin – käsityksiä. Sukupuolta ja seksuaalisuutta koskevissa kysymyksissä arkikokemukseen nojautuminen on tärkeä teorioiden arviointikriteeri, sillä itse ilmiöt ovat voimakkaasti kokemuksellisia. Myöskään omaa liikkumistani lihan, kehon ja ruumiin ääriviivoilla ei voi pitää ”älyllisenä epärehellisyytenä”, josta Hekanaho ja Tuhkanen minua arvostelevat. Jos ajatukseni näyttävät ”maalaisjärjen” käytöltä tai edustavat tieteellisen tutkimuksen kannalta ”vaarallista” toimintaa (kuten kirjoittajat kuvaavat), minä en voi kuin ottaa riskin.

Vaaralliseksi *queer*-teoreettisesta dispiiniistä poikkeaminen onkin osoittautunut poikkeajalle itselleen. Hekanaho ja Tuhkanen pyrkivät vetoamaan myös julkaisufoorumiin koettaessaan murentaa pohjaa argumentteiltani. Heidän mielestään ratkaisumallini esittäminen ”on on-

” Sukupuolta ja seksuaalisuutta käsittelevä akateeminen tutkimus on ollut nykypäivään asti feministisen, queer-teoreettisen ja postmodernistisen paradigman vanki. Esittämäni kritiikin ohella muotoilin sukupuolisuuden filosofiaa varten ajatusmallin, missä yhteydessä sovelsin Lauri Rauhalan ideaa ihmisen eri eksistenssitasoista. Kun väitin, että sukupuoli on kaksiarvoinen tosiasia, jonka ontologinen perusta on kehollisella ja fenotyyppisellä tasolla, argumenttini ei ollut biologistinen.”

gelmallista vakavasti otettavalle tieteelliselle aikakauslehdelle” (s. 9). *niin & näin* -lehti on ollut erinomainen julkaisu juuri siksi, että sen palstoilla on voinut esittää myös eksistenssifenomenologiseen tutkimusperinteeseen liittyviä kirjoituksia sekä tekstejä, jotka osoittavat kirjoittajiansa itsenäisyyttä. Niitä ei siis ole sensuroitu, kuten eräissä muissa julkaisuissa.

Kun Hekanaho ja Tuhkanen moittivat minua jonkin viitteen puuttumisesta tai siitä, että en luettele kaikkia teoreettisia lähtökohtiani, muistutan, että en ole ajatuksineni vain heidän esiin nostamansa Baudrillardin jäljillä. Samassa artikkelissa ja samassa mielessä minun voidaan katsoa lainanneen tai ”plagioineen” myös Platonia, Aristotelesta ja kaikkia muitakin järkeviä ajattelijoita. Feministien ja queer-teoreetikoiden ongelmana on ollut se, että he ovat kaivautuneet auktoriteeteiksi mieltämiensä henkilöiden taakse. Butler, Foucault ja Pulkkinen eivät edusta minulle sellaisia suuruuksia kuin Hekanaho ja Tuhkanen toivovat. Ilmeisesti siksi kirjoittajat haluavat kyseenalaistaa tekstini aseman ohjaamalla lukemaan sitä niin, että artikkelistani korostuisivat vain sen mahdolliset puutteet pääasiallisten väitteiden jäädessä varjoon. Lyhyessä artikkelissa on kuitenkin kiteytettävä – selvytyden vuoksi.

Queer-teoreettiseen diskurssiin näyttää liittyvän uskonnoille tyypillinen oletus, että yleisöjen pitää automaattisesti hyväksyä queer-teoreetikoiden omat läh-

tökohdat. Hekanaho ja Tuhkanen ovat sijoittaneet itsensä valtaparadigman asemassa olevaan perinteeseen. Tällöin he ovat olettaneet yleisönsä nielevän asenteelliset ja ideologiset sitoumukset niitä kyseenalaistamatta, aivan kuten he myöntävät käyneen Butlerin teosten kritiikittömässä oppikirjakäytössä (s. 10). Toinen mahdollisuus on panssaroida omat mielipiteensä viitteiden vilinään ja vaatia samaa puolustuksellisuutta myös kriitikoilta, mitä taktiikkaa he soveltavat nyt. Yhtä kaikki, kyse on ollut politiikasta, jonka mukaisesti queer-teoriaa on syötetty suppilolla myös yliopistojen opiskelijoille. Samanaikaisesti Butlerin ja Foucault’n ajatusten mikä tahansa jäljentäminen puheissa ja esitelmissä on otettu aplodein vastaan queer-teoreetikoiden omassa puoluekokouksissa.

Welcome to the real world!

Hekanaho ja Tuhkanen esittävät artikkelini pohjalta myös kysymyksiä ja luettelevat paljon vierasperäisiä käsitteitä, joilla he kuvaavat transseksuaaleille ja lesboväestölle olettamia tapoja käsitteä seksuaalisuus. He viittaavat lesbojen *butch-femme*-kulttuuriin, joka hyödyntää ”maskuliinisuutta” mutta väittää, ettei se vaadi kohteekseen miessukupuolta. Kirjoittajat huomauttavat myös transseksuaalien asemasta (s. 8-9). Tutustuttuani hyvän tiedemiesetiikkani mukaisesti Hekanahon ja Tuhkasen argumentteihin

olen entistäkin vakuuttuneempi mallini selitysvoimaisuudesta sekä siitä, että se ottaa huomioon edellä mainitut vähemmistöt. Sukupuoliero on todellakin kehollisella tasolla esiintyvä *liballinen tosiasia*, kun taas ”maskuliinisuus” on *esteettinen määre*, jota voi hyödyntää esimerkiksi pukeutumisen keinoin, aivan kuten artikkelissani väitin.

Mitä tulee Hekanahon ja Tuhkasen ”*she-male*-pornoksi” nimeämään ilmiöön, jossa miehelle on keinotekoisesti rakennettu naisen rinnat, en usko kyseisen pornon olevan niin suosittua kuin kirjoittajat väittävät. Joka tapauksessa kyseessä on verisesti rakennettu ruumis, joka syntyy laboratorion ja leikkaussalin kautta.

Sukupuoltaan vaihtamaan tai muuttamaan pyrkivien osuus on seksuaalivähemmistöjen sisällä pieni. Edellä mainittujen ryhmien lisäksi tunnetaan myös ruumiillisia poikkeavuuksia, joilla ei ole selvää synnynnäistä sukupuolta. Tällöin ei ole kyse vain feminiinisistä tai maskuliinisista piirteistä vaan epämuodostumista. Tuonkin ryhmän osuus on kaiken kaikkiaan hyvin pieni, eikä kyseisten poikkeavuuksien perusteella voida tehdä sellaisia yleistyksiä, jotka voitaisiin ulottaa homojen tai heteroiden tapoihin käsitteä oma sukupuolensa. Ongelma on, että queer-teoria alistaa tavallisten homojen, lesbojen ja heteroitien elämää koskevat tulkinsa transsukupuolisuuden kautta avautuvalle perversiteorialle. Seksuaalivähemmistöliike on joutunut tekemään paljon

työtä kumotakseen käsityksen, jonka mukaan homot ovat muka neitimäisiä tai ulkoisilta piirteiltään omituisia ihmisiä, kun taas *queer*-teoria tulee vahvistaneeksi tuota omituisuuden leimaa.

Se, että transsukupuoliset ovat pieni vähemmistö, ei tietenkään merkitse, että itse asia olisi vähäpätöinen. Oma mallini legitimoit myös transsukupuolisuutta painottaessaan, kuinka tärkeänä transseksuaalit kaksiarvoista sukupuolieroa pitävät. Haluamalla vaihtaa sukupuolta transseksuaali tunnustaa kaksiarvoisen sukupuolieron merkityksen. Binäärisen sukupuolieron merkityksestä todistavat lisäksi biseksuaalisuuden ilmiö ja käsite.

Monet transseksuaalit kamppailevat erittäin ongelmalliseksi kokemansa asian kanssa. Aiheen piiristä ei olekaan vedettävissä kepeähköillä kynänvedoilla johtopäätöksiä eleiden, tyylien eikä muotitaitteen piiriin, niin kuin *queer*-teorian piirissä on tehty. Objektiviivinen tosiasia on, että sukupuolen vaihtaminen on vaativa lääketieteellinen operaatio, jossa puututaan ihmisen kehon synnynnäiseen oleukseen. Lääketieteen etiikan piirissä on usein epäilty, saako ihmisen keholliseen sukupuoleen puuttua puukolla. Vastuulliset lääkärit harvoin kajoavat ihmisen kehoon kosmeettistakaan syistä. Epäilyn kohteena ovat olleet silmien taittovirheiden leikkaushoito, kauneuskirurgia ja sentyyppinen mikrokirurgia, jossa ihmisen hermoratoja katkotaan pelkän sosiaalisten ongelmien tuottavan ominaisuuden, esimerkiksi käsien hikoilutaipumuksen, vuoksi. Sukupuoltaan vaihtava henkilö joutuu käymään läpi pitkän psykiatrisen konsultaation. Ihmiset, jotka ovat kamppailleet sukupuolensa vaihtamista (tai korjaamista) koskevien ongelmien kanssa, ovat painineet myös identiteettiään koskevien pulmien parissa. Heiltä on vaadittu huomattavan kirurgisen ja psykiatrisen prosessin läpikäymistä. Se ei ole ollut seurausta ”medikalisoivan vallan” käytöstä tai ”väkivaltaisesta sukupuolittamisesta” vaan asian omasta luonteesta, kun ihminen on itse vaatinut lääketieteellistä toimenpidettä. Siksi transsukupuolisuuttakaan ei pitäisi tarkastella vain retorisissa diskurssiavaruuksissa.

Uskon, että mallistani voi olla apua jäseneltäessä transsukupuolisuuteenkin liittyviä haasteita. Sen tarjoamien käsitteellisten välineiden kautta voidaan arvioida yksilön oman vapautumisen asteita hänen kehollisen, tajunnallisen ja situationaalisen eksistenssinsä välisissä suhteissa. Myöskään biologiaan viittaavissa argu-

menteissa ei ole mitään kielteistä, kunhan biologisia selityspäätteitä sovelletaan *pelkästään kehollisella eksistenssitasolla*. Lähteenä käyttämäni Lauri Rauhalan tuotanto (joka ilmestyi äskettäin valittujen teosten kokoelmana) on ollut niin innovatiivinen, että mikäli suomi olisi maailmankieli, hänen filosofiastaan puhuttaisiin todennäköisesti kaikkialla.

”... ja ruma sana sanotaan niin kuin se on.”

Hekanaho ja Tuhkanen määrittelevät omat lähtökohtansa ”nais- ja *queer*-teoreettisiksi” (s. 7) mutta eivät puhu miesten seksuaalisuudesta mitään. Minulla ei ole syytä muuttaa artikkelissani esittämiäni näkemyksiä. Enintään voin pyytää lukijoita perehtymään kirjoitukseni sisältöön uudestaan. En myöskään usko seksuaalisuuden filosofian nykytilan tulevan selvemmäksi Hekanahon ja Tuhkasen analyysien kautta.

Tarkoitukseni oli asettaa kinastelun ja käihinän ulkopuolelle tulkitsemaan, mistä *queer*-teorian oma ideologisuus ja paradigmaattinen asema oirehtivat. Samansuuntainen pyrkimys välittyi myös Hekanahon ja Tuhkasen tekstistä, mutta *queer*-teoreettiseen diskurssiin sitouttuensa heidän lätkyttelynsä vajoaa sanakohinan kuohuihin oikeaan ohjaavissa osioissaan. Onnittelinkin selvänäkijän lahjasta jokaista, joka löytää loppupuolen spekulatioista (s. 10-13) järjen jyvän.

Hekanahon ja Tuhkasen tekstin uskottavuutta heikentää se, että he ovat pyrkineet esittämään minusta ja filosofiastani vain omia tarpeita varten lavastamansa kuvan. Sen mukaan en ymmärrä seksuaalivähemmistöjen elämästä mitään. Olen toiminut kaksikymmentä vuotta seksuaalivähemmistöjen piirissä. Tiedän, mitä sukupuolta olen ja kuinka käyttäydyn seksuaalisesti. Hekanaho ja Tuhkanen antautuvat moittimaan lähtökohtiani ”väkivaltaisen konservatiiviseksi” mutta myös ”liberaaleiksi” (s. 9). Tuolla tavalla lausuttaessa tuskin vaivaudutaan kysymään, kuinka konservatiivista heidän oma suhtautumisensa saattaa olla. Tai minkälaista henkistä väkivaltaa on se, että heidän raioittajatahonsa, kuten Suomen Akatemia ja Kristiina-instituutti, ovat omilla ratkaisuillaan sulkeneet piiristään lähes kaiken muun kuin feministisestä, *queer*-teoreettisesta ja postmodernistisesta näkökulmasta tehtävän seksuaalisuustutkimuksen? Puolustaisin myös *queer*-teoreetikoiden oikeutta käyttää sananvapauttaan,

mutta se on vaikeaa, kun he eivät tahtoisu suvaita sukupuoliasioiden sektorilla itsensä lisäksi ketään muuta. Miksi filosofin pitäisi omaksua *queer*-teoreettinen sakakieli ollakseen asiantuntija ja puhuakseen selvästi sukupuolisuudesta?

Ne historian painolastit, joiden vuoksi postmodernistit pitävät jatkuvaa purkutyötään tarpeellisenä, ovat nykyajan näkökulmasta delusoiden muotoja, ja tärkeimmäksi esteeksi ihmisten onnellisuuden tielle on muodostunut rituaalisesta toistopakosta kärsivä *queer*-teoria itse. Hekanaho ja Tuhkanen päättävät kirjoituksensa sanaan ”jokeri”, joka lienee ”halun kohteen”, peniksen, vertauskuva. Veitikkamaisena ja tiedostamattomana sen mainitseminen menettää kuitenkin tehonsa. ”Sokeisiin pisteisiin” (s. 8, 11) viittaaminen edustanee kastroitouhkausta. Tarkalle lukijalle teksti irvistää rivinsä ja ”lacanoittensa” väleistä. Historian sisäisen tuomion välttämättömyyttä ilmentäen kyseisestä kirjoituksesta ei ole omaksuttavissa enempää käytännöllisiä kuin asennemuutoksen kauttakaan vaikuttavia aineksia ihmisten keskinäisen kohtaamisen kysymyksiin tai ihmistieteiden tarpeisiin.

Hekanaho ja Tuhkanen pyrkivät polttamaan poroksi mahdollisuuteni julkaista älyllisesti haastavia tekstejä. He näkevät uhkana ”Hankamäen artikkelin kaltaisten populististen kirjoitusten pääsyn akateemisen julkaisun sivuille” (s. 11). Mikäli Hekanahon ja Tuhkasen oma toiminta ei olisi tieteellisen argumentaation vapausihanteita rajoittavana niin tuhoavaa kuin on, voisi *queer*-teorian hakoteille nauraa hekonaurut. Mutta katson onnistuneeni artikkelini tavoitteessa: kriittikkoni ovat alkaneet ajatella asioita.

Kirjallisuus

- Hankamäki, Jukka: *Dialoginen filosofia – Teoria, metodi ja politiikka*. Yliopistopaino, Helsinki 2003.
- Hankamäki, Jukka: ”Tyttöjen kanssa saunan lauteilla – Tirkistysreikiä sukupuolierolla poliitikoivan filosofiaan”. *niin & näin* 4/2004, 111–120.
- Hekanaho, Pia Livia ja Mikko Tuhkanen: ”Queer-teorian sukupuoli ja paradigmaattisten erojen ongelma”. *niin & näin* 2/2005, 7–15.
- Rauhala, Lauri: *Hermeneuttisen tieteenfilosofian analyyseja ja sovelluksia*. Yliopistopaino, Helsinki 2005.
- Rauhala, Lauri: *Ihmiskäsitys ihmistyössä*. Yliopistopaino, Helsinki 2005.

Internet-kotisivu

<http://www.geocities.com/jukkahankamaki>